

УДК 595.7
© 2015

А.В. ФОКІН,
доктор сільськогосподарських наук

ДВНЗ “Київський університет
управління та підприємництва”,
Україна
E-mail: iya_anna@mail.ru

ВИКОРИСТАННЯ АНАЛІЗУ
ЛІНІЙНИХ ВИБОРК ЗНАЧЕНЬ
КЛІМАТИЧНИХ ПРЕДИКТОРІВ
ДЛЯ ОЦІНКИ ЗОН
МОЖЛИВОЇ АКЛІМАТИЗАЦІЇ
ІНВАЗІЙНИХ ФІТОФАГІВ

Проаналізовано лінійні вибірки значень кліматичних предикторів уздовж Північно-Кримського каналу в зоні можливої акліматизації кукурудзяної листкової совки в Криму. Визначено, що найбільш гомогенними є значення середньої температури за вологий період та опадів за вологий та сухий (по 79,8 %), на основі чого зроблено припущення про лімітуючий вплив стабільних значень цих показників для можливого поширення виду.

Ключові слова: кукурудзяна листкова совка, кліматичні предиктори, гомогенність.

У XXI ст. швидкість накопичення інвазійних видів зростає до 19,6 виду/рік, що у два рази більше, ніж за 1950–1974 рр. [2]. Розподіл видів-інтродуцентів такий: менше 1 % поширилось у 40 країнах, 43,6 % видів зустрічається лише в одній-двох країнах; 47 % видів є фітофагами, 65 % з яких мають значення для агроценозів, лише 20 % – у лісових масивах [2]. Значну роль в активізації інвазій відіграють глобальні кліматичні зміни [1, 5, 13], оскільки потепління змінює роль кормових рослин у живленні фітофагів [4]. Прогнозувати розширення інвазійних організмів можна за допомогою побудови біокліматичних моделей. Перша спроба застосування їх відносно карантинних членистоногих в Україні належить З.Л. Берест та В.М. Титар, які розробили модель для робінієвої крайової галиці *Obolodiplosis robiniae* [3]. Пізніше такі моделі були побудовані для американського білого метелика [6], білокаймистого жука, кукурудзяної листкової, південної та єгипетської бавовникової совки [7, 9, 11, 12]. На основі дослідження складових біокліматичних моделей, кліматичних параметрів територій, на які прогнозується розширення ареалів інвазійних фітофагів, можна визначити їх

екологічні пріоритети при акліматизації. Саме аналіз моделей можливого поширення карантинних шкідників й став **метою нашої роботи.**

Матеріал та методи досліджень. Моделі, побудовані за допомогою програм DIVA GIS та BIOCLIM, з використанням ГІС-технологій, дозволяють вести пошук територій, придатних для перебування того чи іншого організму, та порівняти світову кліматичну базу з кліматом тих місцевостей, в яких цей організм уже виявлений [3]. Залежно від шкідника будуються зони, придатні для його акліматизації з імовірністю, %: виключна – 20–33 %, надто висока – 10–20, висока – 5–10, середня – 2,5–5, низька – 2,5 % та непридатна зона для виду – з нульовою ймовірністю акліматизації [8, 10]. Для аналізу було вибрано модель можливої акліматизації на території України кукурудзяної листкової совки *Spodoptera frugiperda* (J.E. Smith) [11]. Значення кліматичних предикторів – середньорічної та мінімальної температур за холодні місяці, середніх температур та опадів за вологий та сухий періоди, річних опадів – аналізували вздовж Північно-Кримського каналу на території Кримського півострова у пів-

Локалізація “плато” у вибірках кліматичних показників вздовж Північно-Кримського каналу в зоні можливої акліматизації кукурудзяної листкової совки

Кліматичний предиктор	Зміна значень показника в північно-південному напрямку															Гомогенність, %
	10,5	10,8	10,8	10,9	10,9	10,8	10,7	10,6	10,7	10,8	10,9	11,0	11,1	11,2	11,3	
Середньорічна температура, °C	10,5	10,8	10,8	10,9	10,9	10,8	10,7	10,6	10,7	10,8	10,9	11,0	11,1	11,2	11,3	26,6
Мінімальна температура за холодні місяці, °C	-4,7	-4,1	-4,0	-3,8	-3,8	-3,9	-4,2	-4,4	-4,2	-4,0	-3,7	-3,6	-3,5	-3,4	-3,1	13,3
Середня температура за період, °C: • вологий	19,5	19,6	19,6	19,6	19,6	19,7	19,7	19,8	19,8	19,9	19,9	19,9	19,9	20,0	20,1	79,8
• сухий	4,1	4,5	4,5	4,5	4,5	4,3	4,1	3,8	3,9	4,0	4,1	4,2	4,3	4,4	4,6	26,6
Річні опади, мм	404	409	410	413	411	408	404	398	402	408	412	417	419	420	430	0
Опади за вологий період, мм	44	44	45	47	47	49	49	46	47	47	47	46	45	45	45	79,8
Опади за сухий період, мм	24	26	26	27	27	26	25	25	25	25	25	25	25	25	26	79,8

нічно-південному напрямку. Лінійність вибірки забезпечувалася розбиттям лінії каналу в зоні можливої акліматизації шкідника в Криму на приблизно однакові ділянки. Аналіз даних передбачав виділення у вибірці значень кліматичних показників “плато” (кількість точок з однаковим значенням поспіль): чим більша їх кількість, тим менш різкі зміни; розмір “плато” відповідав величині гомогенності (%), інтервал між плато свідчив про різкі зміни на фоні відносної гомогенності.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз вибірок значень кліматичних показників свідчить про те, що за середньорічною температурою вибірка має “плато” 10,8 та 10,9 °C по 13,3 % – таблиця. Загалом величина гомогенності становить 26,6 %. Значення мінімальної температури за холодні місяці характеризуються “плато” –3,8 °C. Середня температура за вологий період коливається від 19,5 на півночі до 20,1 °C – на півдні (середня 19,77 °C), “плато” 19,6 і 19,9 °C (гомогенність по 26,6 %) та 19,7 і 19,8 °C (по 13,3 %). Загальний рівень гомогенності 79,8 %. Середня температура за сухий період змі-

нюється з 4,1 до 4,6 °C (середня 4,25 °C), вибірка значень має “плато” 4,5 °C з рівнем гомогенності 26,6 %. Зміни кількості річних опадів гетерогенні (без “плато”). Ряд значень опадів за вологий період має “плато” 44, 47, 49 мм (гомогенність по 13,3 %), 47 та 45 мм (гомогенність по 20 %, а загалом 79,8 %) з інтервалами, тобто показнику притаманні різкі зміни на фоні загальної гомогенності. Вибірка значень опадів за сухий період характеризується “плато” 26 і 27 мм (гомогенність по 13,3 %) та 25 мм (гомогенність 53,2 %). Загальний рівень гомогенності вибірки показника становить 79,8 %.

Таким чином, найвищий рівень гомогенності значень лінійних вибірок у зоні можливої акліматизації кукурудзяної листкової совки вздовж Північно-Кримського каналу на території Кримського півострова мають середню температуру за вологий період та опади за сухий та вологий періоди (по 79,8 %). Припускаємо, що лімітуючими в можливому поширенні цього виду є поєднання сталих температурних умов і режиму зволоження протягом вегетаційного періоду.

Бібліографія

1. Андреева Е.С. Концепция вероятностно-географического прогнозирования опасных явлений погоды юга России: автореф. дис. на соиск. ученой степени докт. географ. наук: спец. 25.00.30 “Метеорология, климатология, агрометеорология” / Е.С. Андреева. – СПб, 2008. – 45 с.
2. Баранчиков Ю.Н. Уникальная сводка по инвазийным членистоногим Европы / Ю.Н. Баранчиков // Защита и карантин растений. – 2010. – № 10. – С. 50–51.
3. Берест З.Л. Робінієва крайова галія (Obolodiplosis robiniae (Diptera, Cecidomyiidae). Можливість подальшого розширення ареалу в Україні / З.Л. Берест, В.М. Титар // Карантин і захист рослин. – 2007. – № 7. – С.24–26.
4. Богачева И.А. Глобальное потепление меняет роль кормовых растений в питании филофагов / И.А. Богачева // Достижения энтомологии на службе агропромышленного комплекса, лесного хозяйства и медицины: XIII съезд Рус. энтомол. общ-ва (9–15 сентября 2007 г., Краснодар): тезисы докл. – Краснодар, 2007. – С. 33–34.
5. Борисова О.К. Изменения растительности и климата умеренных широт Южного полушария за последние 130000 лет (в сопоставлении с Северным полушарием): автореф. дис. на соиск. ученой степени докт. географ. наук: спец. 25.00.25 “Геоморфология и эволюционная география” / О.К. Борисова. – М., 2007. – 45 с.
6. Кривошеев С.П. Американський білий метелик (Hyrphantia cunea Drury). Можливість розповсюдження в умовах українського Полісся / С.П. Кривошеев, В.П. Омельюта // Карантин і захист рослин. – 2008. – № 9. – С. 20–21.
7. Фокин А.В. Опасен ли белокаемчатый жук для Украины? / А.В. Фокин // Защита и карантин растений. – 2010. – № 7. – С.39–40.
8. Фокин А.В. Основные принципы создания баз данных для прогностического моделирования ареалов энтомологических объектов / А.В. Фокин // Базы данных и информационные технологии в диагностике, мониторинге и прогнозе важнейших сорных растений, вредителей и болезней растений : междунар. конф., 14–17 июня 2010 г., Санкт-Петербург–Пушкин: тезисы докл. – СПб–Пушкин, 2010. – С. 27–28.
9. Фокин А.В. Оценка риска акклиматизации египетской хлопковой совки на территории Украины / А.В. Фокин // Защита и карантин растений. – 2010. – № 2. – С. 43–44.
10. Фокин А.В. Технология построения прогностических моделей распространения карантинных вредителей при помощи программ “DIVA-GIS” и “BIOCLIM” / А.В. Фокин // Базы данных и информационные технологии в диагностике, мониторинге и прогнозе важнейших сорных растений, вредителей и болезней растений: междунар. конф., 14–17 июня 2010 г., СПб; Пушкин: тезисы докл. – СПб; Пушкин, 2010. – С. 25–26.
11. Фокин А. Оцінка ризику акліматизації кукурудзяної листової совки у Європі / А. Фокин // Науковий вісник Ужгородського університету. – Ужгород: УжНУ, 2010. – Вип. 29. – С. 37–40. – (Серія: Біологія).
12. Фокин А.В. Оцінка ризику акліматизації південної совки (Spodoptera eridania Cramer) на території Європи та України / А.В. Фокин // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Вип. 145. – С. 184–190.
13. Шерстюков Б.Г. Пространственные и сезонные особенности изменений климата в период интенсивного глобального потепления : автореф. дис. на соиск. уч. степени докт. географ. наук: спец. 25.00.30 “Метеорология, климатология, агрометеорология” / Б.Г. Шерстюков. – Казань, 2008. – 44 с.

Рецензент – доктор сільськогосподарських наук, професор М.М. Харитонов